

DOI: 10.31548/hspedagog14(4).2023.67-72

УДК 159.953.5:159.955:164

КУЛЬТУРА ЛОГІЧНОГО МИСЛЕННЯ ЯК ВАЖЛИВИЙ КОМПОНЕНТ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ

КУЧАЙ Т. П., доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки, психології, початкової, дошкільної освіти та управління закладами освіти,

Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II

E-mail: tetyanna@ukr.net

ORCID ID 0000-0003-3518-2767

БІДА О. А., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки, психології, початкової, дошкільної освіти та управління закладами освіти

Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці II

E-mail: tetyanna@ukr.net

ORCID ID 0000-0002-0448-0852

РОКОСОВИК Н. В., кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри української мови та літератури іноземної філології та перекладу Інституту філології та масових комунікацій

Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна»

E-mail: rokosozyk.nataliya@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5588-8655>

Анотація. У статті розглядається культура логічного мислення як важливий компонент формування особистості. Наголошується, що людське мислення підпорядковується логічним законам і протікає в логічних формах незалежно від науки логіки. Логічне мислення визначають як здатність до аналізу ситуації, події чи явища та як здатність до раціонального прогнозування майбутнього. Логічне мислення близьке до критичного, адже закладає основу для комплексного бачення та розуміння реальності. Одночасно з загальними законами логічного мислення існує багато спеціальних методів, за допомогою яких вирішуються завдання у різних галузях знання. Описуються закони логіки. Висвітлюється істинність думки і логічну правильність міркування.

Ключові слова: логічне мислення, культура, особистість, логіка, завдання, освіта.

Актуальність (Introduction).

Ефективність мислення людиною визначається здатністю вирішувати завдання, які встають перед нею. Ця спроможність залежить, з одного боку, від природної інтелектуальної обдарованості індивіда, а з іншого — від виховання індивіда, навчання, самоосвіти, життєвого досвіду і, нарешті, від її залучення до культури. З культури людина черпає знання, використовуючи їх для рішення різних завдань; уявлення про цінності і ідеали, які визначають її відношення до цих завдань; і, нарешті, навички, прийоми, правила

мислення, що допомагають вирішувати ці завдання [2].

Саме мислення відноситься до числа важковизначених понять. Якщо сказати, що мислення — це узагальнене відображення дійсності людським мозком, то у даному випадку буде виявлений гносеологічний, тобто теоретико-пізнавальний аспект мислення. Фізіолог надав би перевагу іншій тлумаченні: мислення — це ідеальне виявлення вищої нервової діяльності мозку. Психіатри кажуть, що мислення — це інтелект в дії. Але у такому разі приходить з'ясувати — що таке інтелект? Ми ризикуємо потрапити в коло

© Кучай Т. П., Біда О. А., Росоковик Н. В.

HUMANITARIAN STUDIOS: PEDAGOGICS, PSYCHOLOGY, PHILOSOPHY Vol 14(4) 2023

взаємодоповнених визначень: мислення — це продукт мозку, а мозок це матеріальний носій мислення. На теперішньому рівні наших знань про процеси мислення сформульовані інформаційні визначення мислення.

Звісно, не можна ототожнювати людське мислення з процесом обробки інформації: бо воно має і біологічний і соціальний аспекти. Але пізнавальний аспект мислення полягає в активному вилученні інформації із зовнішнього світу і її опрацюванні. І коли кажуть, що мислення є обробка інформації, то не стільки визначають мислення, скільки вказують на одну із його особливостей [5].

Аналіз останніх публікацій. (Analysis of recent publications) Проблемі формування логічної культури мислення присвячені праці вітчизняних науковців Б. Бурштейна, О. Зарецької, О. Квасової, В. Колшанського, Г. Кривчикової, Г. Лаврешиної, Л. Обухова, Т. Самохіної, зарубіжних авторів П. Біммеля, У. Гревер, М. Крюгера, У. Рампілон тощо.

Метою (Purpose) статті є розкрити культуру логічного мислення як важливий компонент формування особистості.

Результати (Results). У кожній культурі мислення пристосовується до вирішення тих завдань, які постають перед нею. Тому якісно різні культурні світи характеризуються і якісно різними культурами мислення. Процес мислення ніколи не розпочинається «на пустому місці», «з нуля». Застосовуючи образ мислення дорослих, людина починає використовувати його для визначення своїх завдань. Таким чином, осмислення будь-якого завдання будується за відповідними канонами, які у самому узагальненому вигляді утворюють сценарій процесу мислення. У відповідності з цим сценарієм людина намічає питання для об-

думування, висуває якісь передбачення, підбирає аргументи, визначає їх істинність тощо [1].

Сучасна логіка, суттєво відрізняється від традиційної, основи якої заклав Аристотель. На етапі розвитку логічного знання інтереси логіків значно розширюються. Вони починають звертатися до аналізу таких типів міркувань, яким раніше взагалі було відмовлено в можливості логічного аналізу. Так, поряд з різними видами теоретичних (наукових) міркувань, основна мета яких полягає в обґрунтуванні знання, предметом дослідження багатьох логіків стають практичні міркування, основна мета яких полягає у поясненні дій людини. Виникають нові розділи логічного знання, істотно пов'язані із різними галузями наукового знання і типами міркувань у них. Це – математика, право, лінгвістика, філософія, психологія, економіка, інформатика тощо [3].

Спочатку сучасна логіка повністю орієнтувалася повністю на аналіз лише математичних міркувань. За її допомогою вчені намагалися розв'язати проблему основ математичного знання після того, як були знайдені парадокси у теорії множин. Цей період в її розвитку іноді називають “класичним” [5].

Вміння користуватися загальнологічними і спеціальними професійними методами дозволяє успішно справлятися зі стандартними завданнями, шлях до рішення яких відомий з самого початку. Але якщо справа стосується складних, нових, нестандартних проблем, відносно яких заздалегідь невідомо, у якому напрямку шукати їх вирішення, то одного цього вміння може бути недостатньо. Виникає запитання: як віднайти шлях, що веде до мети, як вибрати з великої кількості наявних засобів і методів ті, що потрібні для руху по цьому шляху і можуть бути найбільш ефективними і доцільними?

При недостатній культурі мислення людина може діяти «за інтуїцією», за принципом «спроб і помилок», безсистемно, навмання тощо. Але у наш час існують багатоманітні форми стратегічного управління мисленням, що дають можливість найбільш раціональним чином організувати весь мислительний процес у цілому. Вони поділяються на два основних типи [6].

Перший — це алгоритмічні і напівалгоритмічні методики, за допомогою яких вирішуються стандартні завдання. Для цих методик характерним є те, що вони повністю, або майже повністю визначають ланцюг операцій, із яких складається вирішення завдання з великим рівнем надійності гарантують отримання вірного рішення. Другий тип стратегії мислення — це евристичні стратегії (евристика). Вони використовуються головним чином при вирішенні нестандартних завдань. На відміну від стратегій алгоритмічного типу, вони не дають однозначних рішень відносно конкретних мислительних операцій і не гарантують успіх. У них містяться лише деякі прийоми, які розширюють поле пошуку рішень і здатність наштовхнути думку на вірний шлях. Такі евристичні стратегії підвищують вірогідність успішного вирішення завдання і значно ефективніші, ніж «інтуїція» чи метод «спроб і помилок» [4].

«Стратегічність» - ознака сучасної культури мислення. Сьогодні важко досягти успіху в будь-якій сфері інтелектуальної діяльності без регуляції і організації мислительних процесів за допомогою алгоритмічних і евристичних стратегій, і кожен, хто займається розумовою працею, свідомо чи несвідомо їх використовує. Широке поширення в техніці сьогодні отримали спеціально розроблені евристичні стратегії винахідництва. Відомі такі евристики, як метод аналогій, методика «гірлянд асоціацій», синектика, методика

«шести шляп мислення», «мозкова атака» та інші [1].

Вказані риси сучасної культури мислення — це принципи побудови сценаріїв мислительної діяльності життя сучасного цивілізованого суспільства.

Людське мислення підпорядковується логічним законам і протікає в логічних формах незалежно від науки логіки. Люди мислять логічно, навіть не знаючи, що їх мислення підпорядковується логічним закономірностям. Але звідси не випливає, що вивчати логіку не потрібно. Знання законів і форм мислення, їх свідоме використання в процесі пізнання підвищує професійну культуру мислення юриста, виробляє навик мислити більш грамотно, розвиває критичне відношення до своїх і чужих думок. Тому погляд, ніби вивчення логіки не має практичного значення, є хибним. Спробуємо розглянути в даній роботі значення логіки для професійної діяльності.

Мислити логічно — це значить мислити точно і послідовно, не допускаючи протиріч в своїх міркуваннях, вміти викривати логічні помилки. Ці якості мислення мають велике значення в будь-якій області наукової і практичної діяльності, яка потребує точності мислення, обґрунтованості висновків [6].

Міркування, в яких відсутні строга логіка, непослідовність і протиріччя, ускладнюють справу, і можуть стати причиною судової помилки.

Мислення підпорядковується логічним законам мислення.

Основними законами формальної логіки є: закон тотожності, закон достатньої підстави, закон суперечності, закон виключеного третього.

Формально-логічні закони — це закони правильної побудови і зв'язки думки. Закони логіки виражають такі суттєві, загальні, неодмінні властиво-

сті мислення, як визначеність, несуперечність, послідовність і обґрунтованість [8].

Необхідно розрізняти істинність думки і логічну правильність міркування. Думка істинна, якщо відповідає дійсності, і навпаки. Логічна правильність міркування це умова істинності думок. Це міркування, в якому одні думки (висновки) з необхідністю впливають з інших думок. Закон мислення, чи логічний закон – це необхідний, суттєвий зв'язок думок в процесі міркування. Слід розрізняти формально-логічні і діалектичні закони (усне пояснення).

Люди мислять логічно, навіть не знаючи, що їх мислення підпорядковується логічним закономірностям. Але звідси не впливає, що вивчати логіку юристам чи іншим людям не потрібно. Знання законів і форм мислення, їх свідоме використання в процесі пізнання підвищує професійну культуру мислення юриста, виробляє навик мислити більш грамотно, розвиває критичне відношення до своїх і чужих думок. Тому погляд, ніби вивчення логіки не має практичного значення, є хибним.

Міркування, в яких відсутні строга логіка, непослідовність і протиріччя, ускладнюють справу, і можуть стати причиною судової помилки [7].

Отже, культура логічного мислення – необхідна умова культури дослідження, пізнання, культури обґрунтування здобутих висунутих положень.

Логіка, підвищуючи культуру мислення, безпосередньо впливає на процес пізнання судової істини, на розслідування і розгляд судових справ.

Знання логіки допомагає підготувати логічно вибудовану, добре аргументовану промову, викрити протиріччя в показах потерпілого, свідків, звинуваченого, спростувати необґрунтовані доведення своїх опонентів, побудувати судову версію, намітити логічно витриманий план огляду місця події; без суперечностей, послідовно і

обґрунтовано скласти офіційний документ і т.д. Все це має важливе значення в роботі юриста, яка спрямована на закріплення законності і порядку.

Крім того знання логіки підвищує культуру мислення, виробляє навик мислити більш “грамотно”, розвиває критичне мислення до своїх і чужих думок і тим більше вона потрібна, чим професійнішим юристом потрібно бути. Складання законів, правових актів, іншого роду документів, які мають особливе значення неможливе без застосування логіки.

Логічне мислення визначають як здатність до аналізу ситуації, події чи явища та як здатність до раціонального прогнозування майбутнього. Логічне мислення близьке до критичного, адже закладає основу для комплексного бачення та розуміння реальності. У той же час, воно також потребує певного володіння навичкою абстрактного мислення, уміння аналізувати, порівнювати та інтерпретувати інформацію [2].

Одночасно з загальними законами логічного мислення існує багато спеціальних методів, за допомогою яких вирішуються завдання у різних галузях знання (наприклад, в математиці метод Фур'є, методи математичного моделювання в техніці, статистичні методи в психології тощо). Сьогодні навряд чи віднайдеться така сфера інтелектуальної праці, у якій не було б подібних спеціальних засобів мислення. Час дилетантів пройшов, всюди потрібні спеціалісти, що мають відповідний рівень професійної культури і володіють засобами і способами професійного мислення [3].

Висновки. (Discussion). Розвиток культури логічного мислення особистості має свої особливості та визначається закономірною зміною стадій, у якій кожна попередня готує наступні. З появою нових форм мислення старі форми не зникають, вони зберігаються та розвиваються. Стають

© Кучай Т. П., Біда О. А., Росоковик Н. В.

доступніші складніші пізнавальні завдання. Вони розвивають здатність міркувати, обґрунтовувати свої судження, порівнювати, узагальнювати, конкретизувати. Здійснюється перехід від наочно-образного до словесно-логічного мислення.

Список використаних джерел

1. Мартиненко С.М. Вивчення особистості молодшого школяра засобами педагогічної діагностики : навч.-метод. посіб. / С.М. Мартиненко, М.Д. Осколова. К. : Київ. ун-т ім. Б.Грінченка, 2014. 44 .
2. Митник О. Я. Як навчити дитину мистецтва мислення. Педагогічна психологія. Навчальний посібник для слухачів курсів підвищення кваліфікації педагогічних працівників у системі післядипломної освіти. К. : Видавництво «Початкова школа», 2006. 104.
3. Митник О.Я. Творчі завдання як засіб формування інтелектуальної культури молодшого школяра. Початкова школа. 2005. 12. 6 – 11.
4. Нечипоренко К. П. Сучасні методи навчання як засіб реалізації компетентнісного підходу в початковій освіті. Рідна школа. 2013. 11 (1007). С. 66–69.
5. Овдій В. Розвиток логічного мислення учнів. Початкова освіта. 2017. 9. 11–12.
6. Стеценко, Н.М. Розвиток критичного мислення майбутніх фахівців у процесі вивчення іноземної мови. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія «Педагогічні науки: реалії та перспективи», 60 (2), 2018. 151–154.
7. Терно, С.О. Критичне мислення – сучасний вимір суспільствознавчої освіти. Запоріжжя: Просвіта. Тягло, О.В. 2008. Критичне мислення. Харків: Основа. 245.
8. Ящук О. Формування логічного мислення молодших школярів на уроках математики: проблеми та

перспективи. Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. 2015. 52. 153–157.

References

1. Martynenko S.M. Vyvchennya osobystosti molodshoho shkolyara zasobamy pedahohichnoyi diahnostryky : navch.-metod. posib. / S.M. Martynenko, M.D. Oskolova. K. : Kyiv. un-t im. B.Hrinchenka, 2014. 44 .
2. Mytnyk O. YA. Yak navchyty dytynu mystetstva myslennya. Pedahohichna psykhohiya. Navchal'nyy posibnyk dlya slukhachiv kursiv pidvyshchennya kvalifikatsiyi pedahohichnykh pratsivnykiv u systemi pislyadyplomnoyi osvity. K. : Vydavnytstvo «Pochatkova shkola», 2006. 104.
3. Mytnyk O.YA. Tvorchy zavdannya yak zasib formuvannya intelektual'noyi kul'tury molodshoho shkolyara. Pochatkova shkola. 2005. 12. 6 – 11.
4. Nechiporenko K. P. Suchasni metody navchannya yak zasib realizatsiyi kompetentnisnogo pidkhodu v pochatkoviy osviti. Ridna shkola. 2013. 11 (1007). 66–69.
5. Ovdiy V. Rozvytok lohichnoho myslennya uchniv. Pochatkova osvita. 2017. 9. 11–12.
6. Stetsenko, N.M. Rozvytok krytychnoho myslennya maybutnikh fakhivtsiv u protsesi vyvchennya inozemnoyi movy. Naukovyy chasopys Natsional'noho pedahohichnoho universytetu imeni M.P. Drahomanova. Seriya «Pedahohichni nauky: realiyi ta perspektyvy», 60 (2), 2018. 151–154.
7. Terno, S.O. Krytychne myslennya – suchasnyy vymir suspil'stvoznavchoyi osvity. Zaporizhzhya: Prosvita. Tyahlo, O.V. 2008. Krytychne myslennya. Kharkiv: Osнова. 245.
8. Yashchuk O. Formuvannya lohichnoho myslennya molodshykh shkolyariv na urokakh matematyky: problemy ta perspektyvy. Psykhohoho-pedahohichni problemy sil's'koyi shkoly. 2015. 52. 153–157.

© Кучай Т. П., Біда О. А., Росоковик Н. В.

CULTURE OF LOGICAL THINKING AS AN IMPORTANT COMPONENT OF PERSONALITY FORMATION

Kuchai T. P., Bida O. A., Rokosovyyk N. V.

Abstract. *The article considers the culture of logical thinking as an important component of personality formation. It is emphasized that human thinking is subject to logical laws and proceeds in logical forms regardless of the science of logic. Logical thinking is defined as the ability to analyze a situation, event or phenomenon and as the ability to rationally predict the future. Logical thinking is close to critical, because it lays the foundation for a comprehensive vision and understanding of reality. Along with the general laws of logical thinking, there are many special methods by which tasks in various fields of knowledge are solved. The laws of logic are described. The truth of thought and the logical correctness of reasoning are highlighted. Logical thinking is defined as the ability to analyze a situation, event or phenomenon and as the ability to rationally predict the future. Logical thinking is close to critical, because it lays the foundation for a comprehensive vision and understanding of reality. At the same time, it also requires a certain mastery of the skill of abstract thinking, the ability to analyze, compare and interpret information. Along with the general laws of logical thinking, there are many special methods that solve problems in various fields of knowledge (for example, the Fourier method in mathematics, mathematical modeling methods in engineering, statistical methods in psychology, etc.). Today, there is hardly a field of intellectual work that does not have such special means of thinking. The time of amateurs has passed, specialists are needed everywhere who have the appropriate level of professional culture and possess the means and methods of professional thinking. The development of a culture of logical thinking of an individual has its own characteristics and is determined by a natural change of stages, in which each previous one prepares the next ones. With the emergence of new forms of thinking, old forms do not disappear, they are preserved and developed. More complex cognitive tasks become more accessible. They develop the ability to reason, justify their judgments, compare, generalize, specify. There is a transition from visual and figurative to verbal and logical thinking.*

Key words: *logical thinking, culture, personality, logic, tasks, education.*